Kulturutskottets betänkande 1982/83:13

om vissa kulturminnesvårdsfrågor

Motionsyrkanden

I motion 1981/82:564 av Olle Aulin m. fl. (m) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen framförts om behov av åtgärder för att skydda landskapsbild och kulturminnen.

I motion 1981/82:1317 av Stina Eliasson m. fl. (c, s, m, fp) yrkas

1. att riksdagen beslutar uttala sig för att riksantikvarieämbetet i sin bidragsgivning prioriterar timmerhusbebyggelse,
2. att riksdagen beslutar uttala sig för att utvecklingsarbetet i byggnadsvården i ökad utsträckning ägnas timmerhusen.

Motionsmotiveringar

Motion 1981/82:564

Motionsyrkandet är generellt utformat. Motionärerna uppehåller sig emellertid i motiveringen huvudsakligen vid frågan om åtgärder för att bevara det skånska landskapets särprägel. Som skyddsobjekt nämner de pilevallar, äldre vägar, parker och lövskogsområden i anslutning till slott och herrgårdar, bybebyggelse, fiskelägena och de gamla stationssamhällena.

Motionärerna anför att länsstyrelserna i Skåne kommer att redovisa ett gemensamt kulturminnesvårdsprogram och att detta tillsammans med länens naturvårdsplaner bildar underlag för bevarandeinsatser. I första hand bedöms frivilliga insatser från regionala myndigheter, kommuner och enskilda böra komma i fråga. Genom effektiviserat samarbete och information bör mycket kunna åstadkommas. Motionärerna pekar på att hembygdsförbund och -föreningar har en viktig uppgift att entusiasmera till frivilliga bevarandeåtgärder. Ett ökat samarbete mellan länsstyrelserna och lantbruksnämnderna måste också till för att bevara jordbrukslandskapets speciella karaktär. Motionärerna uttalar vidare att även om frivilliga överenskommelser bör utgöra grunden för bevarandeplaner, självfallet också de skyddsinstrument i form av olika speciallagar till skydd för natur, fornminnen och byggnadsminnen som finns måste komma till användning. Slutligen anför motionärerna att om de angivna åtgärderna skulle visa sig otillräckliga ytterligare åtgärder för att åstadkomma ökat hänsynstagande till kulturlandskapets skydd måste övervägas.

Motion 1981/82:1317

I motionen anförs att svensk byggnadskultur väsentligen är en timmerhuskultur. Motionärerna utvecklar skälen härför. De anför vidare att, trots att timmerbebyggelse tillhör det värdefullaste vi har i svensk byggnadskultur, den i dag är starkt hotad av förstörelse. Stora delar av timmerhusbebyggelsen saknar sedan länge ekonomisk betydelse och underhålls inte. Röta, rivningar och hänsynslösa ombyggnader förintar därför varje år stora värden. Alltför litet görs för att skydda och bevara äldre timmerbyggnader.

Motionärerna anser mot den angivna bakgrunden att hotet om en snabb förstörelse måste mötas med omedelbar och konsekvent satsning på denna del av vår byggnadskultur. Det måste vara ett primärt mål för samhällets insatser inom kulturminnesvården att rädda de väsentligaste delarna av timmerbebyggelsen åt eftervärlden. Detta måste vara ett riktmärke vid bidragsgivningen till byggnadsvården och vid samarbetet kring andra stödformer. Alla som företräder kulturminnesvården måste också öka sina insatser för vård och rådgivning i ett utvecklat samarbete med byggnadsnämnder, kulturnämnder och andra med ansvar på området.

Motionärerna hävdar att det utvecklingsarbete som riksantikvarieämbetet hittills bedrivit i mycket ringa grad avsett bebyggelse i trä. De anför att en ökad utvecklingsverksamhet på detta område skulle underlätta möjligheten att bevara den äldre timmerbebyggelsen, både den som kan ifrågakomma för bidrag och den som kan bevaras helt i enskild regi.

Utskottet

Motion 564 (m) syftar till *åtgärder för att skydda landskapsbild och kulturminnen*. I motionsmotiveringen behandlas huvudsakligen åtgärder för att bevara det skånska landskapets särprägel. Motionsyrkandet är emellertid generellt utformat. Utskottet behandlar därför motionen från denna utgångspunkt. Motionärerna anför att ett kulturminnesvårdsprogram för Skåne tillsammans med båda länens naturvårdsplaner bör bilda underlaget för bevarandeinsatser. Sådana bör i första hand vara frivilliga men även speciallagstiftningen på kulturminnesvårdsområdet bör tillämpas. Om de i motionen angivna åtgärderna skulle visa sig otillräckliga måste ytterligare åtgärder övervägas för att åstadkomma ett skydd för kulturlandskapet.

Utskottet vill inledningsvis erinra om att man under de senaste årtiondena allmänt börjat uppmärksamma de värden som finns bevarade i sammanhållna kulturmiljöer. Tidigare var intresset främst koncentrerat till värdet av enstaka särskilt värdefulla objekt. Den angivna förskjutningen i synsätt kan ses som en direkt följd av de stora förändringar som skett i den fysiska miljön i våra tätorter. Också de förändringar som orsakats av den fortfarande pågående rationaliseringen av jordbruket har spelat sin roll. Det nya synsättet på kulturminnesvården har kommit till uttryck bl. a. genom de

riktlinjer som gäller för den statliga kulturpolitiken. Enligt det s. k. bevarandemålet skall kulturpolitiken verka för att äldre tiders kultur tas till vara och görs levande. Kulturminnesvården skall inriktas på att bevara också samlade miljöer vid sidan av den traditionella monumentvården.

Under den fysiska riksplaneringen har frågan om tillvaratagande av kulturminnesvårdens intressen ägnats stor uppmärksamhet. Genom att länsstyrelsen blivit regional myndighet för kulturminnesvården har det regionala och lokala arbetet på området underlättats.

Riksantikvarieämbetet och statens planverk gav i december 1978 ut en vägledning till kommuner och länsstyrelser om program för kulturminnesvården. Enligt vad utskottet inhämtat har sådana program antagits i två län och arbetet på att utforma sådana pågår i omkring två tredjedelar av länen. Länsstyrelserna i Skåne kommer att i innevarande månad ta ställning till ett förslag till gemensamt kulturminnesvårdsprogram. Program för kulturminnesvården kan enligt utskottets mening bli viktiga instrument för att ta till vara kulturminnesvårdens intressen inom ramen för den fortsatta fysiska riksplaneringen. I överensstämmelse med vad motionärerna anför är också naturvårdsplaner för länen av betydelse för att bevara kulturlandskapet.

Det finns i anslutning till det sagda skäl nämna att riksantikvarieämbetet och statens naturvårdsverk vid kommande årsskifte ger ut en skrift, som tar upp spörsmål som rör samarbetet mellan naturvård och kulturminnesvård. Vidare har en arbetsgrupp med företrädare för lantbruksstyrelsen, statens naturvårdsverk och riksantikvarieämbetet lagt fram förslag om hur samarbetet mellan lantbruksnämnderna och länsstyrelserna skall kunna effektiviseras så att naturvårdens och kulturminnesvårdens intressen på olika sätt skall kunna bättre beaktas inom jordbruket. Rapporten har remissbehandlats och bereds f. n. inom jordbruksdepartementet (se även JoU 1981/82:19, rskr 1981/82:77).

I den ovannämnda vägledningen från bl. a. riksantikvarieämbetet om program för kulturminnesvården framhålls betydelsen av en samordning i arbetet med regionala och kommunala program. Vidare framhålls vikten av att programmen ges en bred förankring i samhället. Det intresse och de kunskaper som finns i bl. a. hembygdsföreningar måste tillvaratas. Utskottet vill understryka dessa synpunkter.

Då det gäller frågan om lagstiftningen på kulturminnesvårdens område vill utskottet framhålla följande.

Inom riksantikvarieämbetet pågår en översyn av fornminneslagen, byggnadsminneslagen och annan lagstiftning på kulturminnesvårdens område, som syftar till att utreda förutsättningarna för en enhetlig kulturminnesvårdslag.

Enligt vad utskottet inhämtat övervägs därvid bl. a. möjligheterna att skapa regler som kan användas för att skydda reservat eller kulturminnesvårdsområden. Reglerna skulle kunna användas i fall där naturvårdsintresset

inte räcker till för att ett område skall kunna skyddas enligt reglerna i naturvårdslagen.

Riksantikvarieämbetets utredningsarbete förutsätter att förslaget skall vara anpassat till en ny plan- och bygglag. Avsikten är att en ny lagstiftning om kulturminnesvården skall kunna träda i kraft samtidigt med en ny plan- och bygglag.

Arbetet på en ny plan- och bygglag bedrivs inom bostadsdepartementet. Man arbetar med den målsättningen att en ny lag skall kunna föreläggas riksdagen år 1984. I fråga om innehållet i det förslag till en plan- och bygglag som bearbetas i nämnda departement begränsar sig utskottet här till att framhålla att bevarandeintressena starkt uppmärksammats. Detta gäller särskilt i fråga om sådana områden och objekt som i ett nationellt perspektiv bör skyddas eller vårdas.

Utskottet anser under hänvisning till det anförda att något riksdagsinitiativ med anledning av motion 564 inte är påkallat. Motionen avstyrks således.

Motion 1317 (c, s, m, fp) syftar till *ökade insatser för att bevara timmerhusbebyggelse*. Motionärerna vill dels att riksantikvarieämbetet i sin bidragsgivning skall prioritera timmerhusbebyggelse, dels att utvecklingsarbetet i byggnadsvården i ökad utsträckning skall ägnas timmerhusen.

Utskottet har inhämtat uppgifter från riksantikvarieämbetet beträffande de i motionen upptagna frågorna.

Det har därvid framhållits att myndighetens bidragsgivning baseras på länens planering och prioriteringar och att man f. n. kan utläsa en trend mot att satsa på framför allt de kulturhistoriskt värdefulla "överloppshusen", dvs. hus som saknar eller har ytterst ringa funktion. Dessa är ofta starkt hotade. I Jämtland har länsstyrelsen i sin planering formulerat just en sådan prioriteringsprofil för bidragsgivningen. Vidare har framhållits att vissa medel, som av arbetsmarknadsskäl beviljats de två senaste åren, till stor del använts för projekt i skogslänen i mellersta och norra Sverige och att timmerbyggnaderna därigenom blivit en tung bidragskategori.

Utskottet anser mot bakgrund av den information som inhämtats rörande bidragsgivningen till timmerhus och till andra projekt att det inte är motiverat att riksdagen tar något initiativ med anledning av motion 1317 i denna del (yrkande 1).

Beträffande det utvecklingsarbete som riksantikvarieämbetet bedriver innehåller de inhämtade upplysningarna bl. a. följande.

Myndigheten har begränsade resurser för utredningsarbete och forskning. Man har inom ramen för resurserna tvingats prioritera de mest akuta problemområdena. Problem som är förknippade med puts och avfärgning av puts har därvid ägnats särskild uppmärksamhet liksom målningsfrågor generellt. Vård och bevarande av timmerbyggnader har emellertid ofta anknytning till dessa frågor eftersom många äldre timmerhus är reveterade eller panelade och målade.

Riksantikvarieämbetet har också hänvisat till vissa projekt och rapporter på området, bl. a. ett projekt – Den nodiska trästaden – som utgjorde underlagsmaterial för insatserna under byggnadsvårdsåret 1975 och som kommer att följas upp vid riksantikvarieämbetets höstmöte. Vidare har riktlinjerna för ett nytt tvåårigt projekt lagts upp. Trä i äldre byggnader – anvisningar för underhåll och reparation.

Myndigheten har slutligen pekat på några initiativ som tagits på regional nivå när det gäller timmerbyggnadstraditionen. År 1981 hölls ett symposium i ämnet i Lillhärdal arrangerat av länsstyrelsen och länsmuseet i Jämtlands län. Delvis som en följd av detta symposium har Dalarnas länsmuseums forskningsråd tagit upp frågan om att inrätta ett institut för timmerbyggnadskonst, knutet till museet. I de överläggningar som förs har ämbetet därvid förutsatt att en sådan verksamhet skulle koncentreras kring den egna regionens byggnadstradition och därigenom ge möjlighet till breddad och fördjupad kunskap.

Den lämnade redovisningen visar att riksantikvarieämbetet – inom ramen för resurser som kunnat ställas till myndighetens förfogande för utvecklingsarbetet – ägnar timmerhusbyggnader en betydande uppmärksamhet. Med hänsyn härtill och med beaktande av att prioriteringar av det slag som här är i fråga i första hand bör ankomma på myndigheten anser utskottet att motion 1317 i här aktuell del (yrkande 2) inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottet hemställer

1. beträffande *åtgärder för att skydda landskapsbild och kulturminnen*
   att riksdagen avslår motion 1981/82:564,
2. beträffande *ökade insatser för att bevara timmerhusbebyggelse*
   att riksdagen avslår motion 1981/82:1317.

Stockholm den 2 december 1982

På kulturutskottets vägnar
BRITT MOGÅRD

Närvarande: Britt Mogård (m), Ing-Marie Hansson (s), Tyra Johansson (s), Karl-Eric Norrby (c), Tore Nilsson (m), Catarina Rönnung (s), Maja Bäckström (s), Lars Ahlmark (m), Berit Oscarsson (s), Gunnar Thollander (s), Jan-Erik Wikström (fp), Eva Hjelmström (vpk), Mona Sahlin (s), Stina Gustavsson (c) och Lars Hjertén (m).